



Arkivsaksnr. 26/1061

Sak

Utvalg

Dato

Sametingets plenum

-

Vedlegg

UiT-Rapport_Sjøsamenes_rettigheter_til_fiske_i_det_tradisjonelle_samiske_bosettingsområdet_24_10_2025

Saksframlegg og vurdering

Saken omhandler bruk av levende marine ressurser i det tradisjonelt samiske bosettingsområdet. Formålet med saken er å gi Sametingets plenum en overordnet framstilling av status og utviklingstrekk innen de samiske marine næringene, med hovedvekt på fiske etter marine og anadrome arter som torsk, sei, kongekrabbe, laks og andre kystnære ressurser, samt gi grunnlag for å løfte enkelte prinsipielle spørsmål til politisk behandling.

1. Situasjonsbeskrivelse for de samiske fiskeriene

De samiske fiskeriene er i hovedsak kjennetegnet av små fartøy, kombinasjonsnæringer og sterk lokal forankring i kyst- og fjordsamfunn. Fordi det er store økonomiske interesser som ønsker tilgang til arealene og de fornybare ressursene i havet, må det jobbes kontinuerlig med å opprettholde livskraftige og produktive økosystemer, samt sikre tilgang til både fiskeplasser og -kvoter for fiskere i samiske områder.

1.1 Utviklingen på enkeltområder

Etter at Fjordfiskerinemnda i 2023 anbefalte at Lødingen kommune og gamle Tjeldsund kommune burde innlemmes i virkeområdet for kystfiskeordningen (SFR-området), vedtok Sametinget i 2024 å arbeide for en utvidelse av SFR-området med disse kommunene. Sametingsrådet har hatt konsultasjoner med Nærings- og fiskeridepartementet og i desember 2024 ble Lødingen og hele Tjeldsund kommune innlemmet i ordningen.

Sametinget har gjentatte ganger tatt opp problematikken med at båter over 15 meter gis dispensasjon til å fiske innenfor fjordlinjene, sist på Reguleringsmøtet i november 2025. Fiskeridepartementet viser til at silda har vært vanskelig tilgjengelig utenfor fjordlinjene de siste årene og dispensasjon har derfor vært regnet som nødvendig for å sikre at den største flåten får fisket opp kvotene sine. Sametinget mener imidlertid at hyppige dispensasjoner kan gå på bekostning av samiske interesser og bærekraftig høsting av kystnære bestander. For eksempel kan fisket som dispensasjonene medfører utgjøre en mulig risiko for overbeskatning av kysttorsk og lokale sildestammer. Saken reiser minst to spørsmål. Det ene er om dispensasjoner som gis er forenlig med de hensyn fjordlinjereguleringa skal

ivareta. Under reguleringsmøtet i 2025 opplyste for eksempel Fjordfiskerinemnda at de hadde fått melding fra fjordfiskere om at de hadde tapt garn i nota til sildebåter. Det andre spørsmålet er om lovgivningen hjemler for å gi så mange dispensasjoner som det gjøres i dag. Forskriften sier at Fiskeridirektoratet i særlige tilfeller kan gjøre unntak fra forbudet. Spørsmålet er om regelmessige dispensasjoner kan regnes som «særlige tilfeller» eller om det er med på å uthule lovgivningen. Sametinget vil samarbeide med Fjordfiskerinemnda om å få framskaffet et bredere kunnskapsgrunnlag med sikte på å hindre at sjøsamiske interesser blir skadelidende.

Sametinget har vært observatør på Fjordfiskerinemndas møter i 2025. Fiskeridirektoratet fungerer som sekretariat for nemnda. Fjordfiskerinemnda har hatt et årlig budsjett på kr 350 000. Fiskeridirektoratet har i tillegg budsjettert med at nemnda ved behov kan disponere inntil kr 350 000 i utredningsmidler. Sametinget vil følge og støtte nemndas arbeid videre.

Sametinget har flere ganger bedt Fiskeridirektoratet og Nærings- og fiskeridepartementet om å konsultere øvrige samiske interesser når de fastsetter de årlige fiskerireguleringene. Sametinget har også påpekt at den samiske fiskeriorganisasjonen Bivdu, som representerer mange samiske fiskere, bør få økonomisk og praktisk støtte fra staten. Dette vil hjelpe dem å utvikle seg og delta i beslutningsprosesser. Sametinget ønsker at både direktoratet og departementet sørger for at Bivdu får mulighet til å delta i konsultasjoner om fiskerireguleringer.

De siste årene har Sametinget støttet Bivdu med over to millioner kroner gjennom søknadsbaserte ordninger og i overkant av to millioner kroner i direkte tilskudd/driftsstøtte. Sametinget mener at en slik driftsstøtte er noe regjeringen burde tatt ansvar for.

Det er en sterk underrepresentasjon av kvinner i fiskeriene i Norge, både i flåteleddet og blant tillitsvalgte i næringsorganisasjonene, jf. Nofima-rapport 15/2021 «Bedre likestilling i fiskeriene – Momenter til strategier for likestilling i fiskerienes fangstledd». For å sikre stabil rekruttering og rettferdig fordeling av goder, må kjønnsbalansen i fiskeriene bedres. Kvinnefiendtlige holdninger henger igjen i fiskerinæringen og er til skade både for enkeltmennesker og for hele det samiske samfunnet.

I mars 2025 arrangerte Sametinget et møte om fiskeripolitikk i Sametingets parlamentsbygning i Karasjok. Møtet fant sted både fysisk og digitalt og samlet representanter fra kystkommunene i Finnmark, Finnmark fylkeskommune, nylig oppnevnte medlemmer til Fjordfiskerinemnda og relevante fiskeriorganisasjoner, inkludert Norges Kystfiskarlag og Bivdu.

1.2 Situasjonen rundt reguleringer og kvoter

Den nordøst-arktiske torskebestanden er den viktigste økonomiske ressursen for fiskeriene i samiske områder. For 2026 hadde Havforskningsinstituttet anbefalt et kutt på 21% i kvoten. Fiskeriatvaten mellom Norge og Russland for 2026, som ble framforhandlet gjennom Den blandete norsk-russiske fiskerikommisjon med deltakelse fra blant annet Sametinget, har fastsatt en totalkvote for nordøst-arktisk torsk i 2026 på 285 000 tonn. Dette innebærer en nedgang på 16 prosent sammenlignet med 2025-kvoten, og er det laveste kvotenivået siden torskekrisen tidlig på nittitallet. I henhold til avtalen skal totalkvoten av torsk fordeles mellom Norge, Russland og tredjeland etter samme prinsipper som tidligere år, noe som medfører at Norges del av kvoten for 2026 vil utgjøre 139 827 tonn.

I 2025-sesongen fikk vi en underutnyttelse av avsetningen i kystfiskeordningen. Fartøykvoten fra årets start var 3 tonn. Utover våren prøvde Sametinget å få Fiskeridirektoratet til å øke fartøykvoten for å sikre at hele avsetningen ble utnyttet. Fiskeridirektoratet responderte ikke på dette. I forbindelse med konsultasjoner for reguleringene i 2026 tok Sametinget opp denne problematikken. Etter konsultasjonene ga Fiskeridirektoratet 03.11.25 et fartøykvotetillegg på to tonn. Likevel forble ca. 20% (646 tonn) av avsetningen ikke utnyttet i 2025.

Et nytt moment ved reguleringene for 2026 er at Fiskeridirektoratet etter anmodning fra Sametinget, kom med en vurdering av om reguleringene har lagt vesentlig vekt på samisk bruk og hva denne bruken har å si for samiske lokalsamfunn (jf. havressursloven § 11 sjette ledd). Bakgrunnen for at Sametinget ba om en konkret vurdering var at

med så lave kvoter som det er i åpen gruppe i dag, kan stå i fare for at det materielle grunnlaget for samisk kulturutøvelse ikke sikres. I så fall vil det være grunn til å øke avsetningen til kystfiskeordningen. Vurderingen fra Fiskeridirektoratet ble i år overordnet og nokså generell. Direktoratet trakk blant annet fram at økende torskepriser har kompensert for kvotenedgangen så langt. Sametinget har uttrykt forventninger om at denne vurderingen gjøres grundigere i kommende år for å sikre det materielle grunnlaget for samisk kultur.

Selv om økte priser på torsk i stor grad har kompensert for nedgangen i kvotene for fiskerne, skaper et lavt kvotenivå også vanskeligheter for driften til mottakene og videreforedlingsvirksomhetene på land. Med lave kvoter blir sesongene kortere og driftsgrunnlaget mindre. Den minste fiskeflåten er avhengig av en desentralisert mottaksstruktur for at flest mulig skal kunne drive fiske i sine nærområder. Sametinget har oppnevnt et styremedlem i Bivdu til utvalget som skal gjennomgå og vurdere pliktssystemet for torskeførere. Dersom man får til et system for å opprettholde leveringsforpliktelsene, vil det gi et bedre grunnlag for drift av mottak og lokal videreforedling.

Etter tre år med fiske etter lodde i Barentshavet ble loddefiske stengt både i 2025 og 2026. Sametinget har argumentert for at det ikke burde tillates et direkte fiske etter lodde fordi dette vil kunne virke negativt inn på det viktige loddetorskefiske langs kysten av Finnmark på våren.

Kvoten for kongekrabbe i det kvoteregulerte området i Øst-Finnmark gikk litt opp i 2025, men er i 2026 tilbake på samme nivå som i 2024. Sametinget, Bivdu og Øst-Finnmark Kystfiskarlag har sammen overfor Nærings- og fiskeridepartementet krevd at det må settes i gang et arbeid med en ny kongekrabbemelding, da omstendighetene og reguleringene har endret seg på en slik måte at man har beveget stadig lengre unna prinsippet om at den som er plaget av kongekrabbe i sitt ordinære fiske, er den som skal nyte godt av ressursen.

Hysekvotene nord for 62°N gikk noe ned i fjor, men øker i 2026 til nivået fra 2024. Kvotene utnyttes nå fullt ut både i lukket og åpen gruppe. Det er gode priser på hyse, med en stigende tendens. Utviklingen kan minne om torskefiske der kvotene har gått ned og prisene opp. Bestanden av sei nord for 62°N er vurdert godt over føre-var-nivå og har vært økende i en relativt lang periode. Kvotene er ikke fullt utnyttet og spesielt i åpen gruppe og i lukket gruppe under 11 meter er utnyttelsesgraden bare på omkring 60 %. Prisene på sei har omtrent fordoblet seg de siste fem årene.

Som et ledd i en aktiv fiskeripolitikk gir Sametinget tilskudd til kjøp av båt og bruk, samt etablering av infrastruktur på land for blant annet mottak av fisk. I budsjettet for 2026 har Sametinget satt av fire millioner kroner i søkerbaserte tilskudd til marine næringer. Selv om det er vanskelig å måle effekten av tilskuddene på samfunnsnivå, er det lite tvil om at tilskuddene har hatt en positiv effekt for utviklingen i mange sjøsamiske lokalsamfunn.

1.3 Forvaltning av sjøarealer

Sametinget deltar aktivt i forvaltningen av arealer i fjord- og kystområdene. Forvaltningen skjer i stor grad gjennom plan- og bygningsloven der kommunene er ansvarlig for å utrede og vedta planer. Sametinget er høringsinstans for kystsonerplaner og enkeltsaker som for eksempel reguleringsplaner og dispensasjonssaker. All planlegging skal etter loven sikre naturgrunnlaget for samisk kultur, næringsutøvelse og samfunnsliv.

Dersom Sametinget mener at tiltak som foreslås vil få vesentlige negative konsekvenser for utøvelse av samisk kultur og næringer, kan Sametinget fremme innsigelse til en plan. I de fleste tilfeller gjelder innsigelser i sjø etablering av oppdrettsanlegg i gyte- og oppvekstområder for fisk og/eller på gode fiskeplasser. Argumentasjonen fra Sametinget er som oftest at anleggene vil ha negativ innvirkning for fiske som næring og kultur både for yrkesfiskere og fiske til egen husholdning. Sametinget legger i stor grad vekt på innspill fra fiskere, organisasjoner og lokalbefolkning. Kommunene endrer noen ganger planene etter høringer eller det blir meklinger for å komme til enighet. I et fåtall tilfeller går planen til departementet for avgjørelse.

Etter de siste årenes utvikling i konsultasjonslovgivningen (2021), der kommuner og fylkeskommuner har konsultasjonsplikt overfor representanter for berørte samiske interesser i saker om lokale forskrifter og andre beslutninger eller tiltak som vil kunne påvirke samiske interesser direkte, er det større muligheter for fiskere,

organisasjoner og lokalbefolkning å komme tidlig på banen i plansaker for å prøve å hindre negative konsekvenser for samisk kultur og næringer.

2. Reguleringer gjeldende for 2026

2.1 Åpen gruppe

Med tilrettelegging for samiske interesser som utgangspunkt, har det vært fritt fiske på både hyse og sei for den minste kystfiskeflåten (åpen gruppe) nord for 62°N fra årets start (med garanterte fartøykvoter i bunn). På grunn av reduksjonen i den totale bestanden av torsk nord for 62°N fikk åpen gruppe, i likhet med alle andre lengdegrupper, redusert sin torskekvote i 2026.

I 2026 kan fartøy med adgang til å delta i åpen gruppe nord for 62°N fiske og lande følgende kvanta torsk:

Fartøylengde	Maksimalkvote (tonn)	Herav garantert kvote (tonn)
Under 8 meter	4,0	3,0
8 – 9,99 meter	5,6	4,2
10 meter og over	6,4	4,8

2.2 Kystfiskeordningen

Avsetningen til Kystfiskeordningen (som er et tilleggskvantum torsk for fiskere bosatt i samiske områder med fartøy som fisker i åpen gruppe nord for 62°N) holdt samme nivå i 2026 som året før, dvs. 3.000 tonn. Ettersom kvoten ble underutnyttet i 2025 ble fartøykvoten (etter enighet med Sametinget) økt fra 3 til 3,5 tonn fra årets start. Det ble i konsultasjoner også enighet om at Fiskeridirektoratet i samråd med Sametinget kan øke fartøykvoten, dersom det ligger an til at hele avsetningen ikke tas i bruk.

I 2026 utgjør avsetningen til Kystfiskeordningen om lag 2,15 % av norsk totalkvote, noe som er en historisk høy andel (Stortinget har vedtatt at avsetningen alltid skal utgjøre minst 0,9 % av totalkvoten). Videre medfører dette at det tilgjengelige kvotegrunnlaget for fartøy i åpen gruppe torsk nord for 62°N med eier er bosatt i SFRområdet (virkeområdet for Kystfiskeordningen) nå er svært mye høyere enn tilfellet er for eiere bosatt utenfor SFR-området. Den garanterte torskekvoten for fartøy under 8 meter i åpen gruppe nord for 62°N utgjør for eksempel kun 3 tonn. I motsetning til samme type fartøy i SFR-området som har 6,5 tonn.

2.3 Annet

Overordnet sett har gjeldende reguleringer fra 2025 stort sett blitt videreført for 2026. Selv om kvotemeldingen i stor grad sørget for å videreføre eksisterende politikk, så er det verdt å merke seg at kvantumet til torsk åpen gruppe nord for 62°N nå vil tas fra topp, før fordeling mellom konvensjonell gruppe og trål, og at avsetningen til Kystfiskeordningen igjen er sikret et minimum på 3 000 tonn.

Som et rekrutteringstiltak ble det innført et garantert kvotetillegg for fiskere under 30 år i åpen gruppe. Kvotetillegget har de siste årene ligget på omkring 50 %. Aldersgrensen for tillegget er økt til 40 år for kvinnelige fiskere.

Reguleringene for fangst av kongekrabbe i 2025, ble i all hovedsak videreført i 2026, inkludert kravet om å ha omsatt annen fisk for 200 000 kroner for å få full kongekrabbekvote. Avhengig av utvikling av nye redskaper kan det bli en mulighet å inkludere omsetning fra pukkellaks i kvalifiseringsgrunnlaget for kongekrabbekvote.

Det geografiske området i Finnmark hvor fisket etter laks med faststående redskaper i sjøen er forbudt ble, av hensyn til Tanalaksen, ytterligere utvidet i fra og med 2025. Sjølaksefiskerne i hele Øst-Finnmark, samt store deler av Vest-Finnmark, er dermed satt på land uten mulighet til å bedrive denne viktige formen for sjøsamisk kultur- og næringsutøvelse.

Sametinget har i 2025 gjennomført konsultasjoner med Miljødirektoratet om forskriftsendringer for regulering av fiske etter laks i sjø i samiske områder. Sametinget krevde også å få gjennomføre samlede konsultasjoner om regulering av alt fiske etter laks i sjø i samiske områder, inkludert avbøtende tiltak for bortfall av fiske og endring av framtidige reguleringsprosesser. Bakgrunnen for kravet var at Sametinget mente at samiske rettighetshavere og

naturgrunnlaget for samisk kultur ikke var godt nok ivarettatt i forslag til reguleringer og avbøtende tiltak. Kravet om å gjennomføre konsultasjoner med en slik helhetlig tilnærming ble avvist av departementet. Forskrifter for regulering av fiske etter laks i elv ble fastsatt av direktoratet, mens det ble gjennomført avsluttende konsultasjoner (uten enighet) mellom berørte samiske interesser og direktoratet hvor Sametinget deltok som part.

3. Samiske fiskerettigheter

Sametinget legger til grunn at fiske i samiske områder ikke bare er næringsvirksomhet, men også en sentral del av utøvelsen av samisk kultur. Sametinget viser til statens folkerettslige forpliktelser overfor samene som urfolk, samt tidligere arbeid knyttet til kyst- og fjordfiske, herunder Kystfiskeutvalgets anbefalinger og Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport.

UiT har på oppdrag fra Sametinget utarbeidet et oppdatert kunnskapsgrunnlag om sjøsamiske fiskerettigheter. Kunnskapsgrunnlaget er en del av arbeidet i Sametingsrådets målsetning om å sikre retten til marine ressurser i tradisjonelle samiske områder gjennom lovendringer. Rapporten er skrevet av professor Irene Dahl og førsteamanuensis Endalew Lijalem Enyew ved Det juridiske fakultet. Rapporten slår fast at Norge har både folkerettslige og menneskerettslige forpliktelser som må følges opp i lovverket. Dagens regelverk gir ikke tilstrekkelig vern av sjøsamisk kultur og livsgrunnlag. Internasjonale menneskerettsnormer beskytter urfolks selvbestemmelse, kulturell integritet, eiendomsrett og rett til konsultasjon og deltakelse, inkludert prinsippet om fritt og informert samtykke (FPIC). Disse normene omfatter sjøsamenes rett til fiske i marine områder.

Rapporten viser at havretten (UNCLOS) gir Norge full suverenitet i indre farvann og frihet til å etablere eksklusive fiskeområder for sjøsamenes innen rammene av internasjonale regler. Forskerne anbefaler en integrert tilnærming der menneskerettighetene styrer tolkningen av havrettslige regler. Rapporten viser videre til Høyesteretts dom i Fosen-saken (2021), der reindriftssamenes rett til kulturutøvelse ble krenket etter SP artikkel 27. Forskerne mener dommen har betydelig overføringsverdi til sjøsamiske rettigheter: Inngrep som samlet sett vesentlig svekker muligheten for sjøsamisk kulturutøvelse som reguleringer, kvotesystemer eller industrielle inngrep i fjordene kan innebære brudd på menneskerettighetene.

Rapportens anbefalte tiltak:

- Lovfesting av retten til fiske og en fjordrett for lokalbefolkningen
- Styrket medbestemmelse gjennom et regionalt organ med reell beslutningsmyndighet
- Utvidet konsultasjonsrett for sjøsamiske organisasjoner som Bivdu
- Mer forutsigbare kvoter som sikrer husholdningsgrunnlag
- Krav om konsekvensutredninger ved inngrep i fjorder og kystsoner, inkludert kumulative effekter – for eksempel ved gruvedrift på havbunnen og sjødeponi for avgangsmasser fra gruvedrift på land (som i Repparfjorden)
- Integrert tolkning av havrett og menneskerettigheter

Sametingsrådet vil følge opp disse anbefalingene slik at relevante statlige organer tar disse funnene og anbefalingene på alvor. Rapporten må også ses i sammenheng med anbefalinger fra Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter (NIM) i Temarapport 2016, Sjøsamenes rett til sjøfiske. Der sies det at sjøsamenes rett til fiske som en del av deres kulturutøvelse og basert på deres historiske fiske, bør lovfestes. Det samme gjelder retten til en positiv forskjellsbehandling ved tildeling av kvoter og tilsvarende, hvis dette er nødvendig for ivaretagelsen av sjøsamenes materielle kulturgrunnlag.

Som et ledd i Sametingets satsning på styrking av samiske rettigheter har Sametinget satt av nesten tre millioner kroner i budsjettet for 2026 til søkerbaserte tilskudd til prosjekter for samiske rettigheter til arealer og ressurser. Blant annet kan man søke tilskudd til prosjekter og tiltak knyttet til veiledning og forundersøkelser for krav om kollektive rettigheter overfor Finnmarkskommisjonen, herunder rettigheter til fiskeplasser i sjø- og fjordområder.

4. Internasjonal fiskeripolitikk og urfolksrettigheter

4.1 Bakgrunn og relevans for Sametingets fiskeripolitikk

Forvaltningen av marine ressurser i det tradisjonelt samiske bosettingsområdet skjer innenfor rammene av internasjonalt samarbeid og internasjonale kunnskapsregimer. Utviklingen av kunnskapsgrunnlag og rådgivning på internasjonalt nivå har i praksis stor betydning for hvilke forvaltningsvalg statene gjør nasjonalt, herunder valg som direkte påvirker samiske fiskerier og samiske rettigheter. Det internasjonale havforskningsrådet (ICES – International Council for the Exploration of the Sea), som er en mellomstatlig organisasjon bestående av 19 medlemsland rundt Nord-Atlanteren (deriblant Norge), har i denne sammenheng stor betydning.

ICES leverer vitenskapelige råd om tilstand og bærekraftig bruk av marine økosystemer, og disse rådene utgjør et sentralt beslutningsgrunnlag for fiskeriforvaltningen i medlemslandene, både nasjonalt og i internasjonale forhandlingsprosesser. Fordi ICES leverer råd til Norge, har rådene som ICES gir også stor betydning for forvaltningen av marine ressurser i de samiske områdene i Norge.

ICES har tradisjonelt levert råd basert på naturvitenskapelige vurderinger, særlig innen bestandsbiologi og økosystemdynamikk. Samtidig har det over lengre tid vært uttrykt et ønske fra samfunnsvitenskapelige forskningsmiljøer om å bidra til ICES sitt kunnskapsgrunnlag, blant annet når det gjelder sosiale, kulturelle og rettslige konsekvenser av fiskeriforvaltningen.

4.2 Nye muligheter for påvirkning i ICES

ICES har de senere årene igangsatt en revisjon av interne retningslinjer og arbeidsformer, med mål om å utvikle organisasjonen i en mer inkluderende retning. Dette har blant annet kommet til uttrykk ved at ICES har åpnet for bidrag fra samfunnsvitenskapelige fagmiljøer gjennom sin årlige forskningskonferanse (ICES Annual Science Conference).

I 2025 ble det for første gang arrangert en egen sesjon på forskningskonferansen som blant annet hadde urfolks kunnskapssystemer som tema, der urfolkskunnskap ble løftet fram som et relevant bidrag til forståelsen av marine økosystemer og bærekraftig forvaltning. Sametinget deltok i denne sesjonen og ga uttrykk for at urfolk ikke bare bør kunne bidra med kunnskap, men også gis reell medvirkning i utviklingen av kunnskapsgrunnlaget og i styringen av organisasjonen. Sametinget har gjennom samtaler med ICES sitt sekretariat og generalsekretær, samt medlemmer av ICES-rådet (ICES Council), luftet ideen om at permanent urfolksdeltakelse i ICES sine besluttende organer burde være mulig. Oppnåelse av dette vurderes å være innenfor rekkevidde, forutsatt at det gjøres et målrettet og langsiktig arbeid med påvirkning, kapasitetsbygging og etablering av formelt samarbeid med andre urfolk i ICES sitt virkeområde.

4.3 Behovet for urfolkskunnskap og samfunnsvitenskap i fiskerirådgivningen

Sametinget legger til grunn at bærekraftig forvaltning av marine ressurser i urfolksområder ikke kan baseres utelukkende på naturvitenskapelige vurderinger. Forvaltningen må også ta hensyn til urfolks tradisjonelle kunnskapssystemer, fiskerienes betydning for kultur, språk og samfunnsliv, samt statenes folkerettslige forpliktelser overfor urfolk. Sametingsrådet mener det er et betydelig behov for at ICES også utvikler samfunnsvitenskapelige råd, blant annet om hvordan fiskeriforvaltningen (der det er relevant) kan bidra til at medlemslandene oppfyller sine forpliktelser etter folkeretten, herunder urfolks rett til kulturutøvelse, deltakelse og medbestemmelse. En slik utvikling vil kunne styrke beslutningsgrunnlaget for nasjonale myndigheter, og bidra til mer helhetlige og rettighetsbaserte forvaltningsløsninger i områder der fiskeriene utgjør et sentralt materielt grunnlag for urfolks kultur.

4.4 Bygging av internasjonale urfolksallianser på fiskeriområdet

Sametingsrådet har en målsetting om at samiske rettigheter skal inngå som en integrert del av Sametingets internasjonale arbeid, blant annet gjennom etablering av allianser, samarbeid og felles initiativ med andre urfolk.

På fiskeriområdet er det behov for å arbeide for etablering av en formell fiskeripolitisk urfolksallianse i Nord-Atlanteren, bestående av urfolk med tilknytning til marine ressurser innenfor ICES sitt virkeområde. En slik allianse

kan fungere som et representativt organ i ICESsammenheng, bidra til koordinering av urfolksposisjoner på tvers av landegrenser, styrke urfolks innflytelse i internasjonale kunnskaps- og forvaltningsprosesser og fremme solidaritet og felles forståelse av utfordringer knyttet til marine ressurser. Et slikt arbeid vil kreve både politisk prioritering og avsetting av ressurser. Samtidig kan dette på sikt gi betydelig uttelling i form av økt gjennomslag for urfolks perspektiver i internasjonal fiskeriforvaltning.

5. Pukkellaks – behov for endring av forvaltningsmodell som følge av en prekær situasjon

Som følge av langvarige og svært inngripende reguleringer i laksefisket i samiske områder, er det nå stor fare for at viktige deler av samisk laksefiskekultur forsvinner uten at medfølgende kunnskap og praksis videreføres til nye generasjoner av barn og unge. I tiden som kommer vil det derfor bli behov for at Sametinget tar stilling til noen prinsipielle spørsmål som ikke direkte kan svares ut gjennom Sametingets eksisterende laksepolitikk (som ble vedtatt i 2021 gjennom Diddi, luosjuolgi, goadjin ja duovvi - Sametingsmelding om laks). Et av disse er spørsmålet om puckellaksen fortsatt skal forvaltes som om den kan utryddes, eller om en skal erkjenne at den kommer til å fortsette å være til stede og at desimeringsstrategien heller burde legges opp slik at ressursen kommer befolkningen i samiske områder til gode på en måte som bidrar til en styrking av den sterkt truede samiske laksefiskekulturen.

Fisket etter laks med faststående redskaper i sjø og elv utgjorde for mange i samiske områder tidligere en viktig biinntekt. I dag er fisket sterkt nedregulert og i store deler av Finnmark helt stengt. Pågående forsknings- og utviklingsarbeid knyttet til utviklingen av nye redskaper for målrettet fiske av puckellaks i sjø representerer en mulighet for at sjølaksefiskerne skal kunne fiske og dermed bidra til å holde en truet samisk næring og naturutøvelsestradisjon i hevd. Dette vil særlig være viktig for å kunne oppnå målet om å videreføre de språklige begrepene og kunnskapen om fisket etter laks til de oppvoksende slekter av sjø- og elvesamer.

Dersom en legger til grunn at puckellaks må anses som en varig del av økosystemene i store deler av samiske områder, så er det prinsipielle spørsmålet om Sametinget bør mene at puckellaks bør forvaltes på en måte som i større grad likner forvaltningen av kongekrabbe i Norge, basert på en erkjennelse av at arten ikke kan utryddes, men kan brukes som en ressurs. Vitenskapelig råd for lakseforvaltning etterlyste i 2025 mer kunnskap om hvilke effekter tiltakene som norske myndigheter har satt i verk mot utbredelsen av puckellaks, har hatt på de stedegne anadrome fiskebestandene.

I hovedsak har disse tiltakene dreid seg om etablering av ledegjerder med fangstkamre, altså fiskefeller, i nedre del av elveløp i perioden hvor mesteparten av puckellaksen vandrer opp. I tillegg til at det er lite tilgjengelig vitenskapelig kunnskap om hvordan denne bekjempelsesstrategien har påvirket de lokale laksebestandene, har mange lokale bærere av tradisjonell samisk kunnskap ytret seg kritisk til forvaltningsstrategien, særlig i Tanavassdraget. I nevnte vassdrag utgjør dessuten denne bekjempelsesstrategien, i en tid hvor fisket etter atlantisk laks ikke har vært tillatt, en tapt mulighet for å holde liv i samiske laksefisketradisjoner. Det samme kan man si om andre vassdrag hvor liknende bekjempelsesstrategier har vært anvendt i kombinasjon med forbud mot fiske etter atlantisk laks, samt i sjøområdene både i og utenfor Finnmark som har vært stengt for sjølaksefiske. Særlig den sterkt truede elvesamiske kulturen i Tanavassdraget, med sitt unike språk og kulturuttrykk, har et stort behov for et materielt grunnlag som sørger for at den kan videreføres, noe utfisking av puckellaks med tradisjonelle redskaper (eller noe tilsvarende) kan sies å representere. For å få til dette er det behov for en annen forvaltnings-/desimeringsstrategi for puckellaks enn den som benyttes i dag.

Pågående forsknings- og utviklingsarbeid knyttet til utvikling av nye faststående og aktive redskaper for målrettet fiske etter puckellaks i sjø, herunder nye typer kilenøter og andre notredskaper, representerer et viktig potensial for både effektiv utfisking av puckellaks og samtidig ivaretagelse av stedegne anadrome arter som atlantisk laks, sjøørret og sjørøye. Slike redskaper er per i dag på forsøksstadiet og ikke kommersielt tilgjengelige, men de foreløpige erfaringene viser at det kan være mulig å utvikle løsninger som gir minimal utilsiktet dødelighet av stedegne arter.

Ferdig leverte redskaper av denne typen vil kunne ha en kostnad som overstiger 100 000 kroner per enhet. For mange sjølaksefiskere, som over flere år har fått sitt ordinære fiske sterkt nedregulert eller helt stanset av

bestandsmessige hensyn, vil en slik investeringskostnad kunne utgjøre et betydelig hinder for deltakelse i utfiskingen av pukkellaks. Det er derfor behov for å få på plass en statlig støtte- eller kompensasjonsordning som kan settes i drift så snart nye, myndighetsgodkjente redskaper for målrettet fiske etter pukkellaks tas i bruk.

6. Kombinasjonsnæringer – særlig tilrettelegging for kombinasjonen av landbruk og fiskeri

I samiske kystområder har det i uminnelig tid vært drevet fiske i kombinasjon med jordbruk og andre næringer. "Flersyssleri", eller det å beherske og kombinere mange ulike forhold og bruksmåter i meahcci - utmark, i sjø og på land har vært et kjennemerke for samiske livsvilkår. Også i dag er fiske og jordbruk en vanlig næringskombinasjon i samiske områder. Å ha flere ben å stå på gir dessuten mer robuste lokalsamfunn. Jordbruk spiller sammen med fiske en viktig rolle for utviklingen av levende bygder og samisk kultur. Sametinget jobber for å bevare og utvikle både fiske og jordbruk som viktige kulturbærere og sysselsettinger.

En god del av bosettingen i samiske områder har sammenheng med at den er knyttet til mulighetene for å drive med fiske og jordbruk. Antall gårdsbruk i de samiske områdene er nede på et kritisk nivå, det samme gjelder den minste sjarkflåten som har hatt redusert tilgang til fiske de siste par årene. Det er derfor viktig å fjerne mulige hindre for å starte opp og bli værende i fiskeri- og landbruksnæringene.

Ifølge Forskrift om manntal for fiskarar og fangstmenn § 5.5 kan fulltidsfiskere ikke være sysselsatt i full eller deltid stilling i noen annen næring enn fiske, og heller ikke ha annen inntekt som overskrider 300 000 kroner (400 000 kroner i det særlige virkeområdet).

«Det er å rekne som full eller avgrensa verksemd dersom ein har ei arbeidstid på 2/3 eller meir av det som er vanleg i vedkomande yrke eller næring, eller om ein er sjølvstendig næringsdrivande og har arbeidstakarar i verksemda si utanom hausting av viltlevande marine ressursar.»

Det betyr at en gårdbruker som i deler av året, typisk i sesonger som lamming, innhøsting og sauesanking, har ansatte til å hjelpe seg, ikke lenger kvalifiserer som fulltids fisker på blad B i fiskermanntallet.

Forskriften fastslår også at en fulltidsfisker må ha inntekt fra fiske som er minst to ganger høyere enn inntekten fra annet yrke eller næring. Inntektene fra gårds- og jordbruk er relativt stabile fra år til år, mens fiskeriinntekten er langt mer uforutsigbar. Variasjoner i kvotegrunnlag, fiskepriser, vær og vind, tilgjengelighet, størrelse på gruppekvote m.m. kan gi store utslag og svingninger. Dermed kan enkelte risikere å miste registreringen sin som fulltidsfiskere, fordi inntektene fra fiske og jordbruk ikke oppfyller kravene forholdsmessig til hverandre.

Sametingsrådet ser behov for justering av dagens ordning. Bestemmelsene i manntallsforskriften bør endres slik at det blir mulig i praksis å leve av begge næringer i kombinasjon.

Forslag til vedtak

I. Sametinget ber Sametingsrådet fremover arbeide med å:

- Følge opp anbefalingene fra rapporten «Sjøsamenes rettigheter til fiske i det tradisjonelle samiske bosettingsområdet» om lovfesting av retten til fiske i det sjøsamiske bosettingsområdet
- Påse at det gjøres grundige vurderinger av om fiskerireguleringene er med på å sikre det materielle grunnlaget for samisk kultur
- Jobbe med å få framskaffet et bredere kunnskapsgrunnlag med sikte på å hindre at dispensasjoner fra fjordlinjene skader sjøsamiske interesser
- Følge opp anbefalingene fra utvalget som skal gjennomgå og vurdere pliktsystemet for torsketrålere
- Jobbe for at Det internasjonale havforskningsrådet (ICES) inkluderer urfolkskunnskap i kunnskapsgrunnlaget for sine råd om forvaltning av fiskebestandene, samt utvikler samfunnsvitenskapelige råd om hvordan fiskeriforvaltningen, der det er relevant, kan bidra til at statene oppfyller sine folkerettslige forpliktelser overfor urfolk

- Arbeide for å etablere og styrke internasjonale urfolksallianser på fiskeriområdet i Nord-Atlanteren, herunder med sikte på representativ urfolksdeltakelse i ICES sitt arbeid og dets besluttende organer
- Jobbe for å få på plass en ny forvaltningsmodell for pukkellaks som kan gi både sjølaksefiskerne og elvesamene mulighet til å høste av denne ressursen, og dermed få styrket sitt materielle kulturgrunnlag
- Få etablert en statlig støtte- eller kompensasjonsordning som fullt ut dekker investeringskostnader knyttet til anskaffelse av nye faststående og aktive redskaper, herunder kilenøter og andre notredskaper, som er særskilt utviklet og godkjent for målrettet fiske etter pukkellaks i sjø uten utilsiktet dødelighet av stedegne anadrome arter, og som kan settes i drift når slike redskaper blir myndighetsgodkjent og tilgjengelige
- Jobbe for å sikre reelle muligheter til kombinert drift innen fiskeri og jordbruk

II. Sametinget anbefaler norske myndigheter å sørge for at:

- Befolkningen i samiske områder må få lovfestet sin rett til å fiske for å unngå at sjøsamenes menneskerettigheter krenkes
- Det gjøres grundige vurderinger av om fiskerireguleringene er med på å sikre det materielle grunnlaget for samisk kultur. Med lave torskekvoter i åpen gruppe er sjøsamisk kultur ytterligere truet. Det vil være avgjørende å holde kvotegrunnlaget, inkludert Kystfiskeordningen på et nivå som fiskere kan leve av
- Dispensasjoner til fiske etter NVG-sild innenfor fjordlinjene med fartøy over 15 meter tildeles i samråd med Fjordfiskerinevnda, og at berørte samiske interesser (f.eks. samiske fiskeriorganisasjoner eller lokale rettighetshavere) konsulteres i forkant
- Det gjennomføres en helhetlig gjennomgang av kongekrabbepolitikken
- Fiskeridirektoratet og Nærings- og fiskeridepartementet tilbyr Bivdu konsultasjoner om framtidige fiskerireguleringer
- Det tillates, som en styrking av det materielle grunnlaget for samisk kultur, et lokalt regulert fiske etter pukkellaks med faststående redskaper i sjø og elv for lokalbefolkningen i samiske områder
- Den norske regjeringen jobber for at urfolkskunnskap inkluderes i kunnskapsgrunnlaget for rådene som gis av ICES, samt inkludere urfolk i organisasjonens besluttende organer
- Bønder og andre primærnæringsutøvere i det særlige virkeområdet (angitt i § 2a) gis unntak fra inntektsbegrensningen for annen inntekt, jf. Forskrift om manntal for fiskarar og fangstmenn
- Bestemmelsene endres i Forskrift om manntal for fiskarar og fangstmenn, slik at bønder ikke hindres i å bruke nødvendig sesongarbeidskraft